

Agenda M

Diskussionsunderlag för ett
mediepedagogiskt utvecklingsarbete

Arbetsmaterial
April 2003

Svenska Filminstitutet
Box 27126
102 52 Stockholm

Telefon 08-665 11 00
Telefax 08-661 18 20

www.sfi.se/skolbio

Copyright © 2003 Svenska Filminstitutet

Tryck: Birger Gustafsson AB, Stockholm 2003

Innehåll

Förord 4

Skolan och mediefrågorna 6

Vad är det frågan om? 6

Mediepedagogik – ett förhållningssätt 8

Efter ITiS? 9

En mediepedagogisk plan för skolan 11

Agenda M 12

1. Definiera området och innehållet 13

2. Definiera aktörer och aktiviteter 14

3. Definiera åtgärder och ansvar 17

Ett exempel: Piteå kommun 21

Förord

Arbete med medier och IT är idag en växande verksamhet i Sveriges skolor. Lärare och lärarlag har ett gemensamt ansvar att ge barn och ungdomar förutsättningar att bli delaktiga i mediesamhället och att skapa möjligheter att reflektera kring den roll medierna spelar i vårt samhälle och våra vardagsliv. Att medborgarna kan använda olika medier och har kunskap om mediernas roll i samhället är en fråga om yttrandefrihet och en förutsättning för demokrati. Detta är en insikt som i allt högre grad kommit att prägla verksamheten i skolans arbete.

Samtliga kommuner har gjort särskilda insatser för att stödja och utveckla lärares och elevers arbete med och kring medier. Stora satsningar har gjorts kring IT i skolan. Många kommuner har en kommunal medieverkstad. De kommunala musikskolorna har i flera fall omvandlats till kulturskolor vars verksamhet breddats till att också omfatta dans, drama, bild, film och mediearbete. Mer än hälften av Sveriges kommuner organiserar regelbundet verksamhet med skolbio. Idag handlar det om att se helheten i arbetet och utnyttja möjligheten till samordning för att gemensamt kunna utvärdera och utveckla arbetet med medier i skolan.

Till stöd och hjälp för detta arbete har Svenska Filminstitutet och Skolverket tagit fram föreliggande material, *Agenda M – Diskussionsunderlag för ett mediepedagogiskt utvecklingsarbete*. Syftet med materialet är att ge inspiration och idéer för ett utvecklingsarbete kring arbete med medier i skolan. Visionen är att varje kommun utarbetar en mediepedagogisk plan.

Eftersom mediekunskap inte är ett eget ämne i skolan, utan ett ansvar för alla lärare, kan det vara angeläget att i en plan definiera området samt aktiviteter och ansvar. Det stöd som kommunen erbjuder skolor och lärare för ett mediepedagogiskt arbete kan ibland vara uppdelat mellan olika förvaltningar eller institutioner. Det är betydelsefullt att se över vilka resurser eller stödjande strukturer som finns i kommunen, vilka uppdrag de olika aktörerna har och hur de samspelar med varandra i ett pedagogiskt utvecklingsarbete.

Detta dokument består av tre delar. En inledande del som översiktligt presenterar och motiverar arbetet med medier i skolan. Därefter följer diskussionsunderlaget *Agenda M*. Sist finns ett exempel på hur Piteå kommun formulerat sig i en mediepedagogisk plan för grundskolan.

Arbetet med *Agenda M* har skett i dialog med en referensgrupp bestående av Kristina Hansson, medieutvecklare, Piteå kommun; Eva Jungmark, IT-strateg, Kungsbacka kommun och Frank Stoor, rektor, Flens kommun. Referensgruppens arbete har letts av Mikael Iselow, Skolverket, och Klas Viklund, Svenska Filminstitutet.

Innehållet och idéerna i *Agenda M* har under 2002 legat till grund för diskussioner med skolledare, lärare, kulturchefer, kulturtjänstemän och IT-ansvariga i ett flertal kommuner som generöst delat med sig av sina reflektioner och erfarenheter. Varmt tack till Avesta kommun, Gotlands kommun, Kristianstads kommun, Kungsbacka kommun, Malmö stad och Nacka kommun.

Denna version av texten har presenterats vid en skolbiodag i Göteborg, den 29 januari 2003, arrangerad av Film i Väst och Göteborgs stad i samarbete med Göteborg Film Festival; under en skolbiodag i Malmö, den 14 mars 2003, arrangerad av Svenska Filminstitutet i samarbete med BUFF, Barn- och ungdomsfilmfestivalen i Malmö samt vid en skolbiodag i Stockholm, den 7 april 2003, arrangerad av Stockholms filmfestival Junior, Film Stockholm och Mediecenter Stockholm.

Texten är att betrakta som ett arbetsmaterial. Synpunkter mottages tacksamt. Sänd gärna ett e-mail till: klas.viklund@sfi.se

Stockholm 7 april 2003

Klas Viklund
Handläggare
SVENSKA FILMINSTITUTET

Skolan och mediefrågorna

Sveriges kommuner befinner sig i en mycket utvecklingsbar situation vad gäller arbete med medier och IT i skolan. Olika kommunala aktörer har under de senaste åren tagit en rad initiativ inom området. Kommuner och skolor har investerat i datorer och annan utrustning som gör det möjligt för elever att uttrycka sig och kommunicera med olika medier. Läroplaner har erhållit kompetensutveckling kring IT och ett nätverk med ITiS-handledare har byggts upp. Kulturförvaltningar och skolor har etablerat skolbio och utvecklat verksamhet kring elevers eget filmskapande. Många kommuner genomför regelbundet kompetensutveckling kring film i skolan för skolpersonal. Medieverkstäder finns som en resurs i många kommuner. Allt fler kommuner anordnar årligen lokala videofilmfestivaler för att presentera filmer som de unga producerat på skoltid och fritid. Sedan lång tid tillbaka pågår i många kommuner ett omfattande arbete kring Tidningen i Skolan.

Idag handlar det om att se helheten i arbetet och utnyttja möjligheterna till samordning för att det mediepedagogiska arbetet i skolan ska kunna utvecklas och få den centrala roll som är nödvändig.

Ett stort antal kommuner nämner satsningar på IT, medier och kultur i den kommunala skolplanen. Även om så skett återstår för många kommuner fortfarande att utveckla sitt förhållningssätt till dessa områden och fördjupa diskussionen med olika aktörer i kommunen samt med skolpersonal och elever. Någon enstaka kommun har formulerat en övergripande plan för arbetet med medier i skolan.

Ett mål med det mediepedagogiska utvecklingsarbetet är att skapa delaktighet kring mediefrågans betydelse i alla ämnen och kunskap om mediearbetets möjligheter vad gäller att utveckla innehåll och arbetsformer i skolan. Ett annat mål är att inventera och utveckla de resurser eller strukturer som finns i kommunen och som kan ge stöd, inspiration eller kompetensutveckling för skolans arbete med medier.

Vad är det frågan om?

Det mediepedagogiska området kan ibland upplevas som svåröverskådligt eftersom det både rymmer teoretiskt vetande och praktiskt kunnande. Att området också är tvärvetenskapligt gör det lockande och intressant för många, men det bidrar samtidigt till att ibland skapa viss förvirring. Uppfattningen om vad som ska räknas

som mediepedagogik kan emellanåt bli oklar därför att olika debattörer eller aktörer helt enkelt definierat begreppet på olika sätt eller haft skilda verksamheter i åtanke.

När det gäller skolans förhållande till olika medieprodukter handlar diskussionen ofta om tillgängligheten till filmer, tv-program och tidningar. För många lärare handlar det om att skaffa fram mediematerial som beskriver eller illustrerar olika områden. Andra gånger kan det handla om urvalet av medieprodukter, till exempel då man via skolbio vill erbjuda "den goda filmen". På senare tid har denna typ av "mediefostran" allt mer kommit att stå tillbaka därför att pedagoger upptäckt potentialen också i populärmedierna och det överordnande har varit att möta eleverna i ett kvalitativt samtal kring "en viktig fråga". Ibland betonas analysen och betydelsen av att eleverna lär sig genomskåda medierna. En central position i diskussionerna intar frågan om införskaffandet av teknik samt hur redskapen ska skötas eller hanteras. Diskussionen om teknik rymmer också frågorna om programvaror och kompatibilitet. I vissa fall talas om mediernas möjligheter inom specialpedagogiken för att stärka elever med läs och skrivsvårigheter. Det kan även handla om diskussioner som rör hur arbete med medier utmanat och utvecklat de traditionella arbetsformerna i skolan – och även relationerna mellan elever.

Denna exposé beskriver några förhållningssätt som brukar dyka upp i diskussionen om medierna i skolan. Diskussionen rymmer alltså allt från enskilda medieprodukter till kunskap om medierna. Det handlar om metoder för arbete med och kring medier, men också om hur arbete med medier kan bidra till att förändra och utveckla skolan.

När vi i den här texten fortsättningsvis talar om mediepedagogik menar vi ett medvetet, aktivt och kreativt skolarbete som ger eleverna möjlighet att ta del av ett brett spektrum av medietexter, möjlighet att reflektera kring och erövra kunskaper om medier och deras roll samt möjlighet att skapa och gestalta samt kommunicera med medier.

I den fortsatta texten förekommer uttryck som medier och IT. Ibland exemplifieras med olika massmedier som film, tidningar, radio, tv. Vi har generellt valt att använda begreppet medier och vi utgår från den definition som Ulf Hannerz formulerade i boken *Medier och kulturer* (Carlssons Bokförlag, Stockholm 1990):

Medier är kommunikationsteknologier med vars hjälp människor producerar och sprider budskap, yttre former som har det främsta syftet att de ska kunna tolkas av människor, och därigenom påverka deras medvetande. Och till detta ska fogas att vad vi nu oftast menar med medier är teknologier som möjliggör sådana budskap mellan människor utan att dessa själva behöver vara i varandras direkta närvaro – på samma plats, vid samma tillfälle.

I dagligt tal används mediebegreppet snävare, som samlingsbeteckning för just massmedierna i vårt samhälle. Den definition av medier som Ulf Hannerz formulerat omfattar också sådant som brevskrivning och telefon, kommunikation via datorer och Internet.

Att i skolor och kommuner gemensamt diskutera hur man definierar frågor som rör medier och IT i skolan är ett första steg i ett mediepedagogiskt utvecklingsarbete.

Mediepedagogik – ett förhållningssätt

Medierna har utvecklats till det viktigaste symbolsystemet i vårt samhälle. Undervisning kring medier får därför inte bara ses som ett eget kunskapsområde, utan som ett förhållningssätt som måste beaktas i relation till allt arbete i skolan samt som ett led och en inspiration i elevernas lärande och utveckling.

Det är i hög grad via medierna som vi bildar oss vår uppfattning om världen – och om oss själva och om den kultur vi lever i. Att reflektera kring medier och kring mediernas innehåll och framställningssätt blir därmed en väg att skapa en medvetenhet om mediernas roll och skaffa ett förhållningssätt till annan kunskap.

När det gäller kulturens roll i skolan har det sagts: "Kultur i skolan ska inte vara grädden på moset, den ska vara jästen i degen." Det är mycket välformulerat. Kultur och estetiskt arbete ska inte vara någonting utanför undervisningen, utan en del av undervisningen, själva katalysatorn i lärandet. Men frågan är hur medierna passar in i den här liknelsen? Vill vi fortsätta associationerna kring mat kanske man kan likna mediernas roll i samhället vid själva tallriken varpå en stor del av vårt kunskapsstoff serveras. Medierna i skolan bör därmed inte främst ses som ytterligare ett kunskapsområde som ska läggas ovanpå en redan överfylld tallrik av sådant som vi förväntar oss att eleverna ska ta in under sin skoltid. Medierna fungerar som bärare av information. Att eleverna har kunskap om den roll medierna spelar när det gäller att bära fram eller spegla händelser och företeelser är en nyckelfråga för alla ämnen eller områden i skola och samhället.

Inför varje tema eller arbetsområde måste lärare och elever alltså fundera över den roll medierna spelar när det gäller att spegla händelser eller företeelser. Olika medieformer bör också alltid finnas med som ett redskap för elevernas skapande i skolan och ständigt finnas som ett alternativ vid redovisningar och framställningar.

Det är otänkbart att alla lärare ska ha tid och kraft att själva driva alla frågor som är viktiga för skolan. När man i skolan försöker att bevaka bredden av frågor sker ofta en arbetsdelning i skolans personalgrupp där olika uppgifter och ämnesområden bevakas av olika personer. Det kan vara ett arbetsbesparande sätt när ambitionen är att alla elever i någon mening ska få del av allt. Medier och medieanvändning låter

sig inte lika lätt delegeras som ett ansvar till en person, lika lite som användningen av språket, litteraturen eller datorn kan ske genom en persons ansvar. Även om någon person i lärarlaget är ansvarig för att bevaka och utveckla mediefrågorna är det oundvikligt att samtal om medier och verksamhet med medier är alla lärares ansvar.

Länge har det funnits ett uttryck som säger att "varje lärare ska vara en svensk-lärare". Det bygger på uppfattningen att alla lärare ska hjälpa eleverna att hantera svenska språket. Men språk är inte bara ord på papper. I kursplanerna för både grundskolan och gymnasieskolan betonas ett vidgat textbegrepp som förutom skrivna och talade texter även omfattar bilder och olika medieformer. Det gör att det är hög tid att uppdatera detta uttryck. Kanske bör det från och med nu heta "varje lärare – en medielärare". Alla lärare måste kunna möta eleverna i samtal om medier och vägleda eleverna i processer där medierna används för att gestalta kunskap.

Efter ITiS?

Från regeringens sida har stora satsningar gjorts för att öka IT-kompetensen i Sveriges skolor. Uppdraget presenterades våren 1998 i skrivelsen *Lärandets verktyg – nationellt program för IT i skolan* (Skr. 1997/98:176) och omfattade 1.490.000.000 kr. under tre år. Delegationen för IT i skolan tillsattes för att planera och genomföra satsningen. Den nationella satsningen på IT i skolan, ITiS, var ursprungligen tänkt att genomföras under åren 1999–2001. På grund av de goda resultat som framkommit under de två första åren, beslutades i december 2000 att satsningen skulle förlängas under år 2002.

Satsningen var ett tidsbegränsat, extraordinärt stöd till kommunerna för att underlätta det ansvar kommunerna har för skolans utveckling. ITiS syftade till att skapa bättre förutsättningar för en likvärdig skola i hela landet med hög kvalitet för alla barn och ungdomar.

ITiS utformades som ett erbjudande till landets kommuner med möjlighet för kommunen att avstå från hela eller delar av erbjudandet. Alla kommuner valde att acceptera erbjudandet i sin helhet.

ITiS omfattade ungdomsskolan, det vill säga förskoleklassen, grundskolan, särskolan, sameskolan, specialskolan och gymnasieskolan. Från och med 2001 kunde också lärare vid komvux och Statens skola för vuxna delta.

Tyngdpunkten i ITiS satsning har rört kompetensutveckling där lärare erbjudits utbildning i att använda IT som pedagogiskt verktyg. Lärare som klarar IT-examinationen har fått disponera en dator för hemmabruk. Cirka 70.000 lärare i arbetslag beräknas ha deltagit i utbildningen. Det motsvarar 50 procent av

lärarkåren i ungdomsskolan. Den form för kompetensutveckling som tillämpats har krävt medverkan av särskilda handledare. Cirka 1.000 personer beräknas ha genomgått den handledarutbildning som anordnats inom ITiS.

Därutöver arrangerade ITiS särskilda aktiviteter för nyckelpersoner inom skolan. Dels seminarier för lokala skolpolitiker och förvaltningschefer och dels en utbildning för skolledare vid de skolor där arbetslag deltar. Bara i utbildningen för skolledare beräknas omkring 5.000 personer ha deltagit. ITiS är därmed den mest omfattande satsningen på kompetensutveckling inom ungdomsskolan någonsin.

Frågan om kommunernas uppföljning och utvärdering av arbetet med ITiS kommer under de närmaste åren att bli en av de viktigaste skolfrågorna. I många kommuner pågår diskussioner kring hur man avser att utveckla arbetet med IT i de skolor eller i de lärarlag som inte deltagit i satsningen. På många håll pågår processer där man vidgat perspektivet på IT satsningen till att omfatta ett bredare arbete med medier och mediekunskap i skolan.

Bland lärare och skolledare finns en öppenhet och en förväntan på vad som ska ske efter ITiS. Initiativet ligger hos dem som idag arbetar i skolan. Att skapa ett samråd med de aktörer i kommunen som arbetar med skola, medier och kompetensutveckling är en intressant och utvecklande möjlighet, men den har inte varit självklar för alla kommuner. Några skäl kan vara att det är oklart vem i kommunen som "äger frågan", att resurserna för arbete med medier, IT och filmskapande i skolan ofta är uppdelat mellan olika förvaltningar och att vissa delar av det mediepedagogiska arbete som bedrivs i många kommuner inte alltid är synliggjort.

Ytterligare orsaker till den bristande kommunala samordningen kring mediefrågorna kan vara brist på tid och oron för att ett utvecklingsarbete ska medföra ytterligare kostnader i en skolverklighet med en redan ansträngd ekonomi. Poängen med en samordning skulle annars kunna vara ett bättre resursutnyttjande mellan skolor och olika förvaltningar liksom möjlighet att skapa delaktighet kring prioriteringarna bland de aktiviteter och investeringar som ändå görs.

På ett djupare, mer ideologiskt plan, kan det handla om att skolan fortfarande i hög grad fungerar inom en traditionell skriftkultur där arbete om och kring medier ännu inte integrerats. Här döljs eventuellt en konflikt där traditionella skolämnen och traditionella kunskapsuppfattningar utmanas av massmedierna och av nya kulturformer. I grunden handlar det om att definiera skolans uppdrag i det moderna mediasamhället, om att diskutera vilka kunskaper och färdigheter eleverna behöver i det moderna samhället – och därmed också skolans förhållningssätt och prioriteringar vad gäller läromedel och studiematerial liksom medier och mediearbete.

En mediepedagogisk plan för skolan

En mediepedagogisk plan för skolan kan vara det dokument som visar kommunens gemensamma avsiktsförklaring för arbete med medier i skolan. I dokumentet kan man precisera förväntningarna som finns på kommunens skolor och presentera det stöd som erbjuds skolorna i form av gemensamma resurser, nätverk eller kompetensutvecklingsinsatser. Planen kan också omfatta riktlinjer för hur skolornas arbete med medier ska följas upp och utvärderas.

Följande skiss är ett försök att sammanfatta vad som skulle kunna ingå i en kommunal mediepedagogisk plan för skolan.

Frågan

En övergripande diskussion kring mediefrågans betydelse i skolans arbete. Underlag till dessa texter kan hämtas från FN:s konvention om barnets rättigheter, läroplaner och kursplaner.

Förväntningarna på kommunens skolor

- A. Lärarlaget har ansvar för att i samband med varje undervisningsområde:
- göra det möjligt för eleverna att ta del av och reflektera kring medier
 - göra det möjligt för eleverna att gestalta kunskap med medier
 - dokumentera och reflektera kring det mediepedagogiska arbetet
- B. Rektor har ansvar för att:
- varje skola har adekvat utrustning
 - varje lärare får behovsanpassad utbildning
 - skapa förutsättningar för ett mediepedagogiskt utvecklingsarbete

Organisation av kommunens gemensamma stöd och resurser

- A. Olika resurscentrum i kommunen och deras uppdrag
- B. Samverkan mellan olika nätverk
- C. Externa kontakter

Återkoppling

Skolenheterna ansvarar för att i sin kvalitetsredovisning återrapportera hur man arbetat med mediefrågorna samt vilket stöd man fortsättningsvis önskar.

Agenda M

I och med att medier och IT lyfts fram i skolans kursplaner har det blivit allt viktigare för Sveriges kommuner att ta in skolans arbete med medier i skolplan, arbetsplaner och kvalitetsredovisningar. Många kommuner står idag i begrepp att revidera sina måldokument för skolan. Till stöd och hjälp i detta arbete erbjuds följande diskussionsunderlag. Underlaget är avsett att fungera som ett idématerial för de kommuner som vill samordna och utveckla verksamhet och målsättningar för skolans arbete med medier. Visionen är att samtliga kommuner formulerar en mediepedagogisk plan för skolan.

Den skolpersonal som idag arbetar med IT, mediepedagogik, skolbio, filmskapande, skoltidningar och andra mediefrågor utgör skolans främsta resurs i arbetet med att formulera en plan för det mediepedagogiska arbetet. Det handlar om att beskriva den verksamhet som pågår och formulera hur man önskar utveckla arbetet. En utgångspunkt för denna process kan vara att personal på enskilda skolor ser över hur man formulerar sig i lokala arbetsplaner och konkretiserar hur man vill utveckla arbetet. En annan utgångspunkt kan vara att en nämnd eller förvaltning ger skolans personal i uppdrag att ta fram ett utkast till en mediepedagogisk plan (eller underlag för skrivningar i skolplan eller annat måldokument) som sedan kan diskuteras av skolpersonal och politiker, av elever och föräldrar.

Man ska inte ha en övertro på att ett dokument av detta slag kan förlösa arbetet med medier i skolan. Men det är en viktig resa för skolläda, skolpersonal, elever och kulturtjänstemän och personal inom andra förvaltningar att tillsammans formulera sig kring dessa frågor. Det handlar om att tillsammans definiera verksamheten och utveckla kontaktytorna mellan grupper i kommunen som arbetar med medier i skolan. En fungerande mediepedagogisk plan kan bli ett ovärderligt stöd för att utveckla verksamheten med medier i skolan och en garanti för kontinuitet och resurser.

Det är viktigt att understryka att det diskussionsunderlag som här presenteras inte gör anspråk på att vara fullständigt. Det kommer heller aldrig att bli fullständigt eftersom skolans förhållningssätt till medierna ständigt förändras och utvecklas. Förhoppningen är ändå att frågeställningarna speglar och utmanar den diskussion som för närvarande pågår i kommuner och skolor.

De skiftande perspektiv som förekommer i *Agenda M*, från det allmänt övergripande till konkreta detaljer, ska inte uppfattas som begränsande. Avsikten är att de exempel som ges ska väcka tankar och aktivitet.

Agenda M är uppbyggd kring ett antal frågeställningar sorterade under tre olika teman: området och innehållet, aktörer och aktiviteter samt åtgärder och ansvar.

1. Definiera området och innehållet

En mediepedagogisk plan kan omfatta många olika aspekter och det gäller inledningsvis att definiera vad området innehåller och vilka andra områden som det eventuellt knyter an till. Kommunens arbete med IT, verksamhet med skolbio och satsningar på ungdomars eget filmskapande är några sådana områden. Finns det i kommunen dokument i form av en IT-strategi eller en verksamhetsplan för skolbio och vilka skrivelser innehåller de? Finns det arbetsplaner eller utarbetade rutiner eller kontakter för verksamhet kring Tidningen i Skolan? Fundera över om det finns gemensamma utgångspunkter och mål. Hur kan dessa samordnas?

Vad är det för verksamhet som kommunala förvaltningar eller kommunens skolor idag bedriver och som bör anses omfattas av området mediepedagogik? Vad finns det för aktiviteter som kommunen och skolorna önskar utveckla i framtiden?

Skolan har i uppdrag att på olika sätt ta sig an medierna. Kortfattat kan man säga att det handlar om att undervisa *med*, *om* och *för* medierna.

Att undervisa *med* medierna innebär att ta medierna i anspråk som pedagogiska verktyg. Det handlar om att använda datorer och Internet, men också om att utnyttja skolbiblioteket, skolbiorepertoaren, AV-centralens bestånd, liksom de möjligheter som Utbildningsradions radio- och tv-program innebär. Det handlar om en vidgad syn på begreppet läromedel som inbegriper alla olika medieprodukter, massmedier och populärkulturen.

Vilka mål finns i kommunens eller skolornas IT-strategi vad gäller elevernas tillgång till datorer, uppkoppling till Internet och e-postadresser? Många datorer kan numera användas för avancerade medieproduktioner, till exempel för att redigera videofilmer, göra radioprogram eller skapa musik. Hur har kommunen eller skolorna förhållit sig till denna utveckling?

Har kommunen utnyttjat den möjlighet som finns att under tre år söka stöd från Svenska Filminstitutet för att initiera verksamhet med skolbio?

Kommuner som för undervisningsbruk önskar spela in och använda radio- och tv-program som produceras av Sveriges Radio, Sveriges Television och TV4 kan sedan

1994 teckna avtal med organisationen Copyswede om licensbandning av ett begränsat antal program. Vilket intresse finns hos skolorna för att kommunen tecknar ett sådant avtal? Liknande avtal kan slutas med olika arkivtjänster där tidnings- och tidskriftsartiklar görs tillgängliga via databaser på Internet.

Att undervisa *om* medierna innebär att se medier som ett kunskapsområde. Hur kan man i en kommun eller på en skola säkerställa att de väsentliga aspekterna i mediekunskap behandlas? Det handlar om att studera:

- Medietexter och genrer (olika medieformer och deras uttrycksmedel, karaktäristiska drag hos olika medieformer, metoder för analys)
- Medierna och dess publik (teorier om kommunikation, socialisation, mediereception, kultur, medieanvändning)
- Medieinstitutioner (ekonomi, ägarförhållanden, medieproduktion som affärsverksamhet)
- Mediehistoria (mediernas historiska utveckling från tryckpressen till multimedia)

Att undervisa *för* medierna kan definieras som att bedriva undervisning för att studenterna ska bli yrkesverksamma i mediebranschen, vilket till exempel är fallet inom gymnasieskolans medieprogram. Men att undervisa *för* medierna handlar framför allt om att ge barn och unga, från förskola till gymnasieskola, möjlighet att själva uttrycka sig och skapa med hjälp av olika medier – för att eleverna själva ska kunna ta medierna i anspråk.

Diskussionen kring att undervisa *med*, *om* och *för* medierna har sin motsvarighet i de tre aspekter som ofta brukar lyftas fram som en definition av ett aktivt och kreativt arbete med kultur i skolan: 1) att eleverna får ta del av och låta sig inspireras av professionella uttryck. 2) att eleverna utmanas att analysera och reflektera kring olika kulturella uttryck eller medieformer. 3) att eleverna själva får uttrycka sig med kulturella eller mediala uttrycksformer för att kommunicera med publik.

Det är angeläget att dessa tre aspekter (uppleva – reflektera – skapa själv) alltid finns med när man diskuterar de aktiviteter som ingår i ett kulturpedagogiskt eller mediepedagogiskt arbete i skolan.

I korthet: Hur bör ett arbete med medier i skolan definieras och motiveras? Ange vad som bör samordnas i en mediepedagogisk plan.

2. Definiera aktörer och aktiviteter

Oavsett vem som tar initiativ till att upprätta en mediepedagogisk plan är det angeläget att kartlägga vilka aktörer som skolan samspelar med på medieområdet.

Det kan vara dels andra kommunala förvaltningar, dels olika intressenter i kommunen eller i regionen. Fundera över skillnaden mellan formella och informella uppdrag. I många kommuner sker ett omfattande arbete för att stödja verksamhet med kultur och medier i skolan, men ofta sker detta informellt av eldsjälare eller hängiva lärare vars uppdrag och ansvar aldrig formaliserats.

I många kommuner finns ansvaret för arbetet med medier i skolan fördelat på olika förvaltningar. IT-satsningar administreras av en skolförvaltning eller av kommunens IT-avdelning, ungdomars eget skapande handleds av en medieverkstad, en fritidsgård eller en AV-central, verksamhet med skolbio drivs ibland av kommunens kulturförvaltning.

Vilken roll spelar kommunens IT-avdelning i skolans mediepedagogiska utvecklingsarbete? Hur är kommunens IT-strategi för skolan formulerad och hur har den följts upp? Vilket inflytande har lärare och elever över IT satsningarna i skolan? Vilka möjligheter finns för lärare och elever att använda datorer och resurser på Internet för att se och skapa med ljud, bild och video?

Vilken roll spelar AV-central eller bibliotek när det gäller förvärv av medieprodukter, till exempel videofilmer, som skolan kan arbeta med? Många kommuner har valt att låta biblioteket eller AV-centralen bygga upp ett referensarkiv med skolbiofilmer på video att användas vid förhandsvisningar för personal eller vid efterarbete i klassrum.

Vilken roll spelar idag gymnasieskolans medieprogram för att stimulera ett aktivt och kreativt arbete med medier i grundskolan och hur kan medieprogrammet utvecklas som en resurs? En intressant möjlighet är att skapa former för dialog mellan lärare i grundskolans senare årskurser och lärare vid gymnasieskolans medieprogram om vilka kunskaper och erfarenheter kring medier eleverna bör ha med sig då de kommer till gymnasieskolan. (En liknande dialog kan vara av intresse mellan lärare i grundskolans tidigare årskurser och personal inom förskolan.)

Utanför de kommunala förvaltningarna kan finnas aktörer som spelar en viktig roll, exempelvis biografägare, en lokal-tv-förening eller närradioföreningar. Här finns den lokala tidningen, med dess kontaktperson för organisationen Tidningen i Skolan, samt andra medieföretag.

På regional nivå kan det handla om att definiera kommunens relation till sitt regionala resurscentrum för film och video. I vilken utsträckning deltar kommunen i de nätverksträffar och erfarenhetsutbyten som anordnas i regionen? Vem representerar kommunen vid dessa möten och hur ser återrapporteringen till övriga intressenter i kommunen ut?

Det kan också handla om att kommunen formaliserar relationen till sin närmaste högskola eller sitt universitet. Samtliga högskolor och universitet med lärarutbildningar har ett regionalt utvecklingscentrum som fungerar som en diskussionspart för kommunerna vad gäller samverkansprojekt. Det kan handla om möjligheter för studenter från lärarutbildningen till arbetsplatsförlagd utbildning i kommunen eller önskemål om kompetensutveckling för kommunens egna lärare vad gäller medier i skolan.

De mediepedagogiska aktiviteterna kan naturligtvis se olika ut mellan olika skolor i en kommun och skilja sig från ett läsår till ett annat. Det kan dock vara intressant att i en gemensam planering försöka skapa en ram för när under skoltiden olika medieformer introduceras för eleverna och hur det sker. Det kan vara betydelsefullt att utgå från en sådan planering när kommunen anordnar kompetensutveckling för lärare.

Utifrån utvärderingar av de mediepedagogiska projekt som genomförts i kommunen kan man utarbeta ett schema över betydelsefulla och intressanta aktiviteter. Ett förslag till uppdelning är att börja med att introducera de yngsta eleverna till att arbeta med radio, bildspel eller animerad film. Där kan eleverna uttrycka sig utan allt för mycket förberedande arbete med manus och texter. I takt med att elevernas läs- och skrivkunskaper utvecklas kan man övergå till mer textorienterade projekt som kräver större förberedelser och mer avancerad manusredigering, till exempel korta spelfilmer eller tidningsproduktion.

Det borde vara en självklarhet att alla elever tidigt uppmuntras att prova på en rad olika medier som gestaltungsformer så att de får en känsla för varje mediums möjligheter och begränsningar. Senare under skoltiden bör det vara möjligt för alla elever att fritt få välja medium och framställningsform vid redovisningar eller presentationer.

Vissa mediepedagogiska aktiviteter är återkommande och bör naturligtvis ses som en stående verksamhet som planeras och utvärderas löpande. Så kan till exempel vara fallet med skolbioverksamheten, den kommunala videofilmfestivalen eller studiebesök hos olika medieföretag. Även aktiviteter med årligt återkommande gästföreläsare eller workshops med personer från mediebranschen (för skolpersonal och/eller elever) kan ses som en stående verksamhet och ingå i en övergripande planering.

Att arrangera en lokal festival på ortens biograf där eleverna med en videoprojektor visar de filmer som de gjort under året kan bli en fantastisk manifestation. Vissa kommuner har uppdragit åt elever att i projektform organisera en sådan festival där man visar filmer som gjorts vid kommunens samtliga skolor.

I korthet: Vilka är de aktörer som formellt eller informellt arbetar med mediepedagogiska frågor i kommunen? Vilka mediepedagogiska aktiviteter pågår?

3. Definiera åtgärder och ansvar

Det är lätt att konstatera att olika lärare idag har olika hög beredskap för att bedriva ett aktivt och kreativt arbete med medier i skolan. En angelägen uppgift för många kommuner är att ta fram en kompetensutvecklingsplan som beskriver den mediepedagogiska kompetens som kommunen förväntar sig att all skolpersonal ska ha.

En kompetensutvecklingsplan bör omfatta teorier och metoder för ett arbete *med, om och för* medier i skolan. Ofta är det intressant att vidga perspektivet i kompetensutvecklingen så att skolans personal också får en orientering om kulturbegreppet, om ungdomar och populärkultur, om aktuell ungdomskulturforskning och därmed en ökad förståelse för de ungas relation till medierna. Det kan även handla om att ge lärare exempel på hur man kan lägga upp och organisera ett samtal kring medier eller medieföreteelser.

I ett skolutvecklingsarbete som syftar till att stimulera ett ämnesövergripande arbetssätt och främja arbete i lärarlag kan vikten av gemensam kompetensutveckling inte nog understrykas. Att hela lärarlaget får dela upplevelser och diskussioner under en gemensam kompetensutveckling skapar samsyn och delaktighet. Eftersom ingen enskild lärare eller något enskilt ämne i skolan har ett uttalat ansvar för medier är det viktigt att göra alla lärare delaktiga i frågan.

Om man vill följa hur skolans arbete med medier utvecklas och hur lärare och elever gemensamt erövrar och tillämpar mediernas språk och uttryck krävs att arbetet med medier dokumenteras. Dels handlar det om att skapa rutiner för hur man ska förvara och arkivera elevernas medieprodukter. Dels handlar det om att finna former för att samla in och sammanställa dokumentation kring hur arbetet lagts upp, handletts och utvärderats.

För alla som betraktar skolan som en lärande organisation är det självklart att utveckla modeller och metoder där skolpersonal och elever beskriver arbetet så att det i efterhand blir möjligt att reflektera över verksamheten. Ett sätt kan vara att varje år arrangera ett mediepedagogiskt forum där kommunens skolor inbjuds att redovisa och diskutera genomförda projekt.

I anslutning till dessa frågor bör man diskutera möjligheten att göra elevernas medieprodukter tillgängliga för en bredare allmänhet, till exempel genom att lägga ut olika medieproduktioner på skolans eller kommunens hemsida på Internet, arrangera en lokal videofilmfestival eller låta det kommunala biblioteket erhålla "pliktexemplar" av de tidningar, rapporter, filmer och andra medieproduktioner

som elever producerat för att göra dem tillgängliga för allmänheten. I grunden handlar detta om att ge barn och ungdomar en röst, att de erbjuder kanaler där de kan synliggöra sig själva, sina tankar och sina ställningstaganden. Det är ett sätt att göra de unga delaktiga i det officiella och demokratiska samtalet.

En central uppgift för de lärare som regelbundet bedriver verksamhet kring medier är att gemensamt utarbeta riktlinjer för bedömning, betygsättning och utvärdering av det kreativa arbetet eftersom det sällan liknar det traditionella skolarbetet. Vad är det egentligen för "ämne" man haft när man skrivit manus och spelat in en dokumentärfilm om verksamheten i det lokala vattenreningsverket? Hur ska ett kreativt grupparbete förvandlas till betyg för enskilda personer? Både för lärarlaget och eleverna är det betydelsefullt att diskutera dessa frågor innan arbetet inleds.

Det kan vara betydelsefullt att personal och elever tillsammans ser över vilka lagar och etiska regler som gäller för arbetet med medier i skolan. Det handlar om att skapa gemensamma normer både vad gäller medieanvändning och produktion. Många skolor har etiska regler för hur eleverna får använda Internet. Lika viktigt är det att föra en diskussion om upphovsrätt när det gäller att använda andras bilder och musik i egna medieproduktioner. Om syftet är att offentligt sprida elevernas arbeten kan det ofta bli ett hinder om eleverna till exempel använt musik som hämtats från CD-skivor eller Internet. Det är också viktigt att eleverna inhämtar samtycke till publicering från de personer som medverkar i filmer eller andra medieproduktioner.

Möjligheterna till ett aktivt arbete med film och andra medier kan ibland begränsas av att skolorna saknar teknisk utrustning. Att göra en inventering av den teknik skolorna förfogar över och därefter samordna önskemål om inköp har därför varit en viktig åtgärd i många kommuner.

Samtliga kommuner har via den nationella satsningen ITiS erfarenhet av kompetensutveckling med stöd av handledare. Hur har denna verksamhet med handledare levt vidare? Vilken roll spelar handledarna idag? Flera kommuner har också utvecklat nätverk med filmombud eller medieansvariga lärare på varje skolenhet. För dessa speciella grupper bör särskilda kompetensutvecklingsplaner tas fram. I många kommuner pågår en diskussion om att utveckla karriärtjänster för lärare. En möjlighet är att utforma karriärtjänster för de lärare som vill ta aktiv del i arbetet med att utveckla verksamhet med medier i skolan.

Att ta hjälp av lokaltidningen, lokalradion och andra lokala nyhetsmedier för att göra skolornas arbete kring medier synligt borde vara en självklarhet. Fundera gärna över hur och när det är lämpligt att släppa in journalister för att ta del av och göra reportage kring skolans arbete. Hur bör skolans personal och elever förbereda sig inför mötet med journalister? Det kan till exempel handla om att förankra

journalisternas besök hos elevernas föräldrar och inhämta tillstånd från elever och föräldrar när det gäller att låta journalisterna ta del av eller återge elevernas medieproduktioner.

Eftersom skolans arbete med medier i många kommuner inbegriper en bredd av aktiviteter och aktörer är det väsentligt att förteckna vem som gör vad. Vilket ansvar tar till exempel kulturförvaltningen, den lokala medieverkstaden, gymnasieskolans medieprogram med flera? Dessa aktörer utgör ofta en viktig service och är ibland en samlande kraft för kommunens arbete med medier. Men hur kan skolan förvissa sig om att de insatser som görs av aktörer utanför skolan anpassas till eller samspelar med skolans önskemål och behov? Och hur kan de externa aktörerna försäkra sig om att skolan ger återkoppling på de insatser och aktiviteter som de gör för skolan?

En viktig fråga är hur de mediepedagogiska satsningarna i kommunen överlag ska utvärderas och synliggöras i skolans och kommunens kvalitetsredovisning. Hur försäkras man sig om att allas röster blir hörda – elever, skolpersonal, föräldrar, kulturtjänstemän och externa aktörer?

Skriver man om medier i en skolplan eller i en mediepedagogisk plan för en kommun ska dessa skrivningar givetvis vara vägledande för kommunens skolor. Frågan är dock vem man riktar sig till med dessa formuleringar. Vilka förväntningar finns på den enskilde läraren, på lärarlaget, på skolenheten, på rektor? Hur formuleras man sig i skolplanen så att uppdraget till de enskilda skolenheterna blir tydligt?

Här följer ett utkast till hur man i en lokal arbetsplan på en enskild skola skulle kunna formulera uppdraget att integrera medier i skolans arbete.

Det uppdras åt varje arbetslag att i samband med varje arbetsområde tillsammans med eleverna reflektera kring hur detta område beskrivs i medierna och göra eleverna uppmärksamma på hur mediematerialet kan analyseras, vilka värderingar och stereotyper som förekommer samt hur en alternativ verklighetsbild kan se ut.

Det uppdras åt varje arbetslag att i samband med varje arbetsområde erbjuda eleverna inspiration och stimulans via ett bredd utbud av informationskällor eller medieprodukter som kan ligga till grund för diskussion och analys.

Det uppdras åt varje arbetslag att i samband med varje arbetsområde erbjuda eleverna möjlighet att använda ett brett spektrum av mediala uttrycksformer för att gestalta sin kunskap. De medieprodukter som eleverna producerar ska i möjligaste mån göras tillgängliga för en publik utanför det egna klassrummet.

Det uppdras åt varje arbetslag att under arbetsåret dokumentera något av de tematiska projekt som genomförs för att elevernas reflektioner och medieprodukter ska kunna göras tillgängliga för andra arbetslag på skolan och för övriga skolenheter i kommunen.

Hur kan man i en kommun följa hur arbetet med film och medier i skolan utvecklas? En första åtgärd kan vara att barn- och utbildningsnämnden i en skolplan eller i en mediepedagogisk plan uppdrar åt skolenheterna att redovisa hur de i lokala arbetsplaner beskrivit arbetet med medier och kräva att de specificerar vilken hjälp och vilket stöd de behöver för att utveckla arbetet inom detta område.

Ett effektivt och inspirerande sätt att följa hur verksamheten sedan utvecklas är att dokumentera det arbete som sker. Genom att kontinuerligt dokumentera är det möjligt att iaktta utvecklingen och dra slutsatser.

Frågor om hur de olika skolenheterna under arbetsåret utvecklat arbetet med film och andra medier kan formaliseras genom att skolpolitiker eller tjänstemän vid förvaltningen lyfter in dessa frågor i anvisningarna eller riktlinjerna för de kvalitetsredovisningar som varje skola och kommun årligen är skyldiga att upprätta.

I korthet: Inventera och värdera det mediepedagogiska arbete som sker, precisera visioner och beskriv de aktiviteter som bör utvecklas. Hur ser ansvarsfördelningen ut?

Ett exempel: Piteå kommun

Piteå kommun har gjort ett pionjärarbete vad gäller att organisera verksamheten med film och andra medier i grundskolan. I kommunens *Barn- och utbildningsplan 2001–2004* omnämns "Media och IT i lärandet" under rubriken "Prioriterade områden". Som en del av presentationen av media och IT finns ett citat ur läroplanen för grundskolan:

Eleverna skall kunna orientera sig i en komplex verklighet med ett stort informationsflöde och en snabb förändringstakt. Studiefärdigheter och metoder att tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktiga. Det är också nödvändigt att eleverna utvecklar sin förmåga att kritiskt granska fakta och förhållanden och att inse konsekvenser av olika alternativ. (Lpo 94)

I en inledande text beskriver Piteå kommun sådant som alla enheter genomför i nuläget samt kvaliteter som ska bevaras och utvecklas. Det mediapedagogiska centrum som omtalas, Cmit, ska utläsas Centrum för media och IT i grundskolan:

Gemensam IT-strategi finns för Piteå kommuns skolor. I varje grundskola finns ca 3 datorer/25 elever och i gymnasieskolan ca 1 dator/4 elever. Mediaverkstad finns inom varje senareskolas upptagningsområde. Alla skolor har utsett data/mediaansvarig lärare. Kommunen har ett mediapedagogiskt centrum kallat Cmit, som stöd för samtliga grundskolor i utvecklingen av IT/Media. I gymnasieskolan finns medieprogrammet.

Mål att sträva mot: Alla barn/studerande

- kan analysera, värdera och kritiskt granska massmediala budskap.
- stimuleras till att använda och utveckla sin kreativitet med hjälp av modern media/datateknik.

Mål att uppnå: Alla barn/studerande

- har tillgång till modern IT/medieutrustning i det dagliga arbetet.
- använder IT/mediaverktyg som naturliga redskap och uttrycksmedel i det dagliga skolarbetet.

Under en särskild rubrik, "Uppföljning och utvärdering av Piteå lokalt och i omvärlden", anges de uppföljningar och utvärderingar som ska genomföras utöver det ansvar som rektor/förskolechef har att utvärdera. För området media och IT anges: "Cmit beskriver årligen i sin verksamhetsberättelse en bedömning i vilken grad målen uppnåtts."

Verksamheten med skolbio i skolplanen för Piteå omnämns under rubriken "Kultur – med inriktning mot dans och musik" där det sägs att: "Samtliga elever i skolår 3, 6 och 9 erbjuds skolbio."

Redan 31 oktober 1996 antog dåvarande Skolstyrelsen i Piteå kommun en mediepedagogisk plan för grundskolan. Planen utarbetades av en förening, kallad Medielärarna i Piteå. Föreningen bildades 1993 i en strävan att befästa samarbetet kring medieundervisningen bland kommunens lärare. Föreningen spelade i ett inledande skede en viktig roll och användes bland annat för att söka pengar hos olika stipendiefonder och från Allmänna arvsfonden. I egenskap av förening kunde kommunens lärare också göra gemensamma skrivelser till dåvarande Skolstyrelsen.

Den mediepedagogiska planen tillkom under våren 1996 efter att skolorna i Piteå formulerat sig kring medieundervisningens form och innehåll i sina lokala arbetsplaner. Texten i dessa arbetsplaner har sedan utgjort det samlade underlaget för den mediepedagogiska planen.

Här återges den mediepedagogiska planen för grundskolan i sin helhet. Under rubriken "Medieundervisningens innehåll" refereras till en affisch som gestaltar medieundervisningens innehåll för elever i årskurs 1–9. En teckning på affischen visar en katt som i mötet med olika medieformer under en nioårig grundskola utvecklas till ett lejon.

Vem fostrar våra barn – medierna eller vi?

Media är makt! Visionen är att varje elev som lämnar grundskolan skall kunna analysera, värdera och hantera massmediala budskap samt att för andra kunna berätta och uttrycka känslor och åsikter med hjälp av olika medier. Kunskapen, att det bakom varje medial produktion finns någon som vill påverka, gör att arbetet med medier är ett av skolans viktigaste demokratiuppdrag.

Barnens lag

"Barnet ska ha rätt till yttrandefrihet. Denna rätt innefattar frihet att oberoende av territoriella gränser söka, motta och sprida information och tankar av alla slag, i tal, skrift eller tryck, i konstnärlig form eller genom annat uttrycksmedel som barnet själv väljer." (FN:s konvention om barnets rättigheter)

Skolans uppdrag

"Mål att uppnå i grundskolan: Skolan ansvarar för att varje elev efter genomgången grundskola har kunskaper om medier och deras roll." (Lpo 94)

Kan uppdraget uttryckas klarare?

Mål för medieundervisningen

På samma sätt som vi tidigare utbildade eleverna för industrisamhället skall skolan nu ge barnen verktyg för att möta dagens och morgondagens informationssamhälle.

- Praktiskt arbeta med medier i skolans alla ämnen för att få ökat engagemang, intresse och förståelse för nutid och omvärld.
- Lära sig använda videokamera, bandspelare, kamera, dator samt arbeta med teater, tidningar och skolbio.
- Lära sig kritiskt granska massmediernas manipulativa krafter.
- Utveckla medieundervisningen så att den blir ett naturligt inslag i undervisningen.
- Skapa kontakter mellan barnomsorg, grundskola, gymnasieskola, högskola, mediaföretag.

Utrustning och utbildning

Det är rektors ansvar

- Att se till att varje skola har adekvat utrustning.
- Att varje lärare får behovsanpassad utbildning.
- Att skapa förutsättningar för skolans medieansvarige lärare att leda utvecklingsarbetet framledes.

Mediepedagogen är den resurs, som skall nyttjas i detta arbete.

Organisation

Mediepedagogens uppgift är att skapa ett forum för de medieansvariga lärarna. För att medieundervisningen i Piteå kommun ska fortsätta att utvecklas måste organisationen av medieansvariga lärare permanentas. Mediepedagogen ska vara den sammanbindande länken, som förser de medieansvariga lärarna med utbildning och möjligheter till fortsatt utvecklingsarbete, kunskapsutbyte och diskussion. Att vara medieansvarig innebär ansvar för att sprida sitt kunnande till skolans övriga lärare, så att dessa kan bedriva medieundervisning.

Medieundervisningens innehåll

Se illustrationen "Medieundervisningens nio liv". Bilden ska tryckas upp och distribueras som affisch till samtliga skolor i kommunen.

Tänk framåt...

Media med dess produktion, service och distribution är en stark marknad och en av de få snabbt växande, både nationellt och internationellt. Detta medför ökade behov av kvalificerad utbildning.

Media är en möjlig framtida norrbottensindustri med stora kultur-, näringslivs-, regional- och arbetsmarknadspolitiska effekter.

IT samhället (IT-kommissionen, elektroniska motorvägar etc) innebär att även Norrbotten – som medieproducent/distributör – blir en konkurrenskraftig region i Sveriges, Europas och världens centrum – i den Globala byn.

I samband med att dåvarande Skolstyrelsen i Piteå kommun fastställde den mediepedagogiska planen ställdes följande krav på kommunens skolenheter: "att rektorsområdena i sina årliga verksamhetsrapporter även redogör för hur man arbetar med media".

De visioner som lanserades i den mediepedagogiska planen har i reviderad form integrerats i den *IT-strategi för Piteå kommuns grundskola* som Barn- och utbildningsnämnden i Piteå kommun antog 1999 och där begreppen IT och media smälts samman i uttrycket "IT/media". IT-strategin omfattar också en uppdaterad beskrivning av hur verksamheten med medier organiseras. Centrala tjänster finns på det mediepedagogiska centrum som etablerats, Cmit. Skolornas delaktighet garanteras genom att personal och skollärare på varje skolenhet uppmanats att bilda pedagogiska grupper för att arbeta med gemensamma pedagogiska frågor inom IT/media.

Arbetet och strategin bakom tillkomsten av den mediepedagogiska planen för grundskolan i Piteå kommun har beskrivits av Kristina Hansson i boken *Piteåmodellen – När eldsjälarna gjort sitt!* (Väldsskildringsrådets skriftserie nr. 19, Stockholm 1997).